

บทที่ 3 วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาหาความรู้ ความเข้าใจปรากฏการณ์ที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการป้องกันและแก้ปัญหาเอดส์ในพื้นที่ 3 จังหวัด โดยมีผู้ริเริ่มที่เป็นชาวบ้าน องค์การภาครัฐ และองค์กรพัฒนาเอกชน ได้ริเริ่มส่งเสริมให้ประชาชนในชุมชนร่วมกันป้องกันและแก้ปัญหาเอดส์ การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 2 ประการ ประการแรก เพื่อศึกษากระบวนการดำเนินงานและการมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการดำเนินงานด้านการป้องกันและแก้ปัญหาเอดส์ของแต่ละชุมชนในกรณีศึกษา 3 แห่ง และประการที่สอง เพื่อศึกษาเปรียบเทียบเงื่อนไขปัจจัยที่ส่งผลต่อความแตกต่างของการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการดำเนินงานด้านการป้องกันและแก้ปัญหาเอดส์ในชุมชนกรณีศึกษาทั้ง 3 แห่ง โดยอาศัยแนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชน การบริหารจัดการที่ดีและทุนทางสังคม เป็นแนวทางประกอบการวิจัย จนได้กรอบความคิดและวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่ชัดเจน แล้วผู้วิจัยจึงได้เจาะลึกข้อมูลการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเข้าไปศึกษาชุมชนและสัมผัสปรากฏการณ์ต่าง ๆ ในชุมชนด้วยตนเอง ตลอดจนคลุกคลีอยู่ในชุมชน ทุกครั้งที่เข้าไปศึกษาข้อมูล เพื่อทำความเข้าใจบริบทตามสภาพที่เป็นจริงในชุมชนที่ศึกษา นอกจากนี้ยังได้ศึกษาชุมชนใกล้เคียงรวมไปถึงระดับตำบลด้วยตนเอง ซึ่งเป็นการหาความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องของกระบวนการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของการมีส่วนร่วมของชุมชน และเงื่อนไขปัจจัยที่ส่งผลต่อความแตกต่างของการมีส่วนร่วมของชุมชนแต่ละแห่ง โดยทำการศึกษาบริบทชุมชนแต่ละแห่ง และกระบวนการดำเนินงานของโครงการที่ศึกษาแต่ละแห่งอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่ประวัติความเป็นมาและการดำเนินงานเริ่มต้นจนถึงปลายปี พ.ศ. 2543 ของชุมชนใน 3 จังหวัด เพื่อให้มองเห็นภาพรวมในบริบทของชุมชนได้อย่างเป็นองค์รวมและละเอียดลึกซึ้ง อันจะทำให้ได้ข้อมูลอย่างครบถ้วน ถูกต้อง ตามความเป็นจริง เพื่อที่จะนำปรากฏการณ์ต่าง ๆ มาอธิบายได้อย่างละเอียด สมบูรณ์ที่สุดเท่าที่สามารถทำได้ เพื่ออธิบายตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่ตั้งไว้ ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาวิจัยดังนี้ ศึกษาเอกสารทางวิชาการ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องประกอบในการกำหนดขอบเขตเนื้อหา กำหนดแหล่งข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย วิธีการที่ใช้ในการวิจัยและเครื่องมือการวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูล การตรวจสอบข้อมูล และวิธีการวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อให้ได้คำอธิบายและข้อสรุปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ซึ่งมีวิธีการดำเนินงานตามขั้นตอน ดังต่อไปนี้

แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยได้ศึกษาวิจัยโดยใช้แหล่งข้อมูล 2 ส่วน คือ การศึกษาข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการและการศึกษาข้อมูลจากบุคคล ดังมีรายละเอียดดังนี้

1. การศึกษาข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการ ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และเนื้อหาที่เกี่ยวข้องจากเอกสารต่าง ๆ เช่น ตำรา เอกสารประกอบการเรียน รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ วารสารทางวิชาการ สิ่งพิมพ์ เพื่อรวบรวมทำความเข้าใจและกรอบแนวคิด ทฤษฎีให้เป็นระบบ ก่อนที่จะเข้าไปเก็บรวบรวมข้อมูลในชุมชน ตลอดจนกำหนดเครื่องมือเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล และแนวทางในการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูล พร้อมทั้งศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับโครงการนั้นๆ เช่น เอกสารประกอบการประชุมสัมมนาทางวิชาการ รายงานการประชุม เอกสารการประเมินโครงการต่าง ๆ รายงานการปฏิบัติงานด้านเอดส์จากหน่วยงาน องค์การภาค รัฐและเอกชน ตัวอย่างเช่น AIDSNet Northnet สำนักงานควบคุมโรคติดต่อเขต 10 สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด Save the Children (UK) และเอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการป้องกัน และแก้ไขปัญหาเอดส์ในหน่วยงานต่าง ๆ ที่สัมพันธ์กับองค์กรที่ศึกษาทั้ง 3 โครงการ ตัวอย่าง เช่น พลังสร้างสรรค์สังคม เพื่อการทำงานในสถานการณ์โรคเอดส์ ของ ศ.นพ.ประเวศ วะสี การป้องกันและควบคุมโรคเอดส์ในชุมชน : ความสำเร็จที่วัดได้ ของเมธี จันทจักรภรณ์ และสุธิดา รัตนวณิชย์พันธ์ รายงานการวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชนในการป้องกันการติดเชื้อ และดูแลผู้ติดเชื้อ/ผู้ป่วยเอดส์ในหมู่ที่ 12 ตำบลท่าวังตาล อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ คณะผู้วิจัย รองศาสตราจารย์ วิลาวัลย์ เสนารัตน์ และคณะ รายงานการศึกษางานเอดส์ขององค์กรพัฒนา เอกชนสาธารณสุขประโยชน์ในประเทศไทยประจำปีงบประมาณ 2539 ขององค์กรพัฒนา เทคโนโลยีเพื่อการสาธารณสุข เวทีสรุปบทเรียนการดำเนินงานด้านเอดส์ภาคเหนือตอนบน ของ สำนักงานควบคุมโรคติดต่อ เขต 10 คณะกรรมการองค์กรพัฒนาเอกชนด้านเอดส์ภาคเหนือ และมูลนิธิพัฒนาเครือข่ายเอดส์และเครือข่ายผู้ติดเชื้อภาคเหนือตอนบน สรุปการสัมมนาระดับ ชาติเรื่องโรคเอดส์ ครั้งที่ 6 ของกองโรคเอดส์ กรมควบคุมโรคติดต่อ กระทรวงสาธารณสุข เอกสารสรุปการประเมินผลโครงการเยาวชนสัมพันธ์ป้องกันเอดส์บ้านปางลาว ของเอนก นาคะบุตร เอกสารประเมินผลการดำเนินงานโครงการพัฒนาเครือข่ายช่วยเหลือผู้ติดเชื้อ และผู้ป่วยเอดส์ในชุมชน ของ รองศาสตราจารย์ ดร.พศิน แดงจวง และเอกสารข้อมูลจากองค์กรที่ ศึกษาทั้ง 3 โครงการที่สามารถศึกษาได้ ซึ่งบางโครงการที่ทำการศึกษาไม่ได้จัดเก็บหลักฐาน เอกสารหรือข้อสรุปที่สามารถตรวจสอบได้ เช่น ศูนย์ฟื้นฟูชีวิตใหม่วัดร้างบ้านเด่นชัย ชมรม ต่อต้านโรคเอดส์บ้านดงหลวง ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการศึกษาเอกสารจากหน่วยงานที่ให้การสนับสนุน

เช่น มูลนิธิ Northnet ส่วนชมรมต่อต้านโรคเอดส์บ้านดงหลวงได้ศึกษาจากเอกสารงานวิจัยของคุณ ทิพาพร อัสสรณะสมบัติ เป็นต้น ในส่วนที่ไม่มีเอกสารให้ศึกษาข้อมูล ผู้วิจัยก็ได้ใช้วิธีการศึกษาวิจัยจากแหล่งข้อมูลบุคคลประกอบ ด้วยการสัมภาษณ์ผู้ที่เคยเข้าไปเกี่ยวข้องหรือประเมินผลโครงการนั้น ๆ ควบคู่กันไป เพื่อประกอบการศึกษาข้อมูลในเชิงลึกของโครงการต่อไป

นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับบริบทของชุมชนจาก เอกสารประวัติความเป็นมาของชุมชน บันทึกเหตุการณ์ที่ผ่านมาในอดีตและสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน เอกสารทางราชการ ได้แก่ ข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) และกชช. 2 ค. เป็นต้น และเอกสารประชาสัมพันธ์ของโครงการ เช่น ข้อมูลชุมชนบ้านปางลาวศึกษาจากการรายงานการศึกษาชุมชนของโครงการพัฒนาเครือข่ายช่วยเหลือผู้ติดเชื้อ และผู้ป่วยเอดส์ในชุมชนบ้านปางลาว

จากการศึกษาเอกสารดังกล่าวทำให้ได้ทั้งกรอบความคิดการวิจัย ข้อมูลชุมชน และข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการแก้ปัญหาและการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกระบวนการแก้ปัญหา เพื่อให้ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชน และเงื่อนไขปัจจัยที่ทำให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการป้องกันและแก้ไขปัญหาเอดส์ในชุมชน

2. การศึกษาข้อมูลจากบุคคล นอกจากการศึกษาจากเอกสารแล้ว เพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจในประเด็นที่ศึกษาอย่างลึกซึ้ง รอบด้าน และครอบคลุมประเด็นที่กำหนดตามกรอบแนวคิดและวัตถุประสงค์แล้ว ในการกำหนดกรอบความคิด และวัตถุประสงค์ของการวิจัยผู้วิจัยได้ความรู้จากการแลกเปลี่ยนความคิดและประสบการณ์จากผู้มีความรู้จากคณาจารย์ประจำสาขาการศึกษานอกระบบ นักวิชาการ นักพัฒนา การศึกษาข้อมูลทางสังคมของชุมชน และข้อมูลเกี่ยวกับการกระบวนการแก้ปัญหาเอดส์ในชุมชน ได้ศึกษาข้อมูลจากแหล่งบุคคล รวมทั้งกลุ่มบุคคลสำคัญในชุมชนและนอกชุมชน เช่น ผู้มีความรู้ประสบการณ์ในชุมชน ผู้นำชุมชน กลุ่มองค์กรชุมชน ศูนย์ข้อมูลตำบล บุคคลอื่น ๆ นักพัฒนา นักวิชาการ ผู้คิดริเริ่มการทำงานจากหน่วยงานของรัฐและเอกชน ได้แก่ เจ้าหน้าที่จากสำนักงานควบคุมโรคติดต่อ เขต 10 จังหวัดเชียงใหม่ และ เจ้าหน้าที่จากมูลนิธิพัฒนาศักยภาพชุมชน หรือ Northnet และผู้คิดริเริ่มการทำงานด้านเอดส์โดยชาวบ้าน รวมทั้งคณะทำงานชมรมต่อต้านโรคเอดส์บ้านดงหลวง โดยครั้งแรกเจาะจงบุคคลที่ศึกษาแล้วจึงขยายต่อไปยังคนอื่น ๆ เชื่อมโยงกัน จากคำแนะนำของผู้ให้ข้อมูลแรก ๆ โดยเฉพาะผู้ที่มีความรู้และประสบการณ์ซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องทั้งหลาย อาทิ ผู้นำชุมชนทั้งที่เป็นทางการ และไม่เป็นทางการ กลุ่มองค์กรชุมชน ประธานองค์การบริหารส่วนตำบล หรือประธาน อบต. ปลัด อบต. ผู้ริเริ่มหรือผู้ประสานงานโครงการ และศึกษาข้อมูลจากบุคคลที่มีความรู้ มีประสบการณ์ และเกี่ยวข้องกับโครงการต่าง ๆ ภายนอกชุมชนประกอบ

ด้วยในเวลาเดียวกัน เช่น เจ้าหน้าที่จากองค์กรพัฒนาเอกชน เจ้าหน้าที่สาธารณสุขประจำตำบลและโรงพยาบาล ซึ่งได้รับการชี้แนะจากผู้รู้เหล่านั้นเกี่ยวกับข้อมูลชุมชน การพัฒนาตนเอง และชุมชน ความคิดเห็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการดำเนินการป้องกันและแก้ปัญหาเอ็ดส์ การดำเนินกิจกรรม/โครงการต่าง ๆ และการสนับสนุนด้านงบประมาณ วิชาการ

เมื่อผู้วิจัยได้ทำการศึกษาข้อมูลไปแล้วทำให้ทราบว่า ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาโครงการบางพื้นที่หากนำเสนอจะมีผลกระทบทั้งทางบวกและลบต่อพื้นที่ศึกษาในแง่ของภาพพจน์ชุมชน และหน่วยงานที่เข้าไปริเริ่มการทำงานครั้งแรก โดยเฉพาะหน่วยงานที่ริเริ่มโครงการทั้งภาครัฐและเอกชน ผู้วิจัยได้ปรึกษาแหล่งข้อมูลบุคคลที่ริเริ่มโครงการซึ่งมีความสำคัญต่อการเก็บข้อมูลเชิงลึกในการวิจัยครั้งนี้เป็นอย่างยิ่ง ในการแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ และคลี่คลายข้อสงสัยของการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของชุมชนในช่วงเวลาต่าง ๆ เพื่อให้เข้าใจเหตุการณ์ในอดีตและปัจจุบันที่เปลี่ยนไปของพื้นที่ที่ทำการศึกษางานบางแห่งว่าเกิดผลกระทบอย่างไรในปัจจุบัน ทำให้เกิดความกระจ่างในประเด็นต่าง ๆ และเกิดความมั่นใจที่จะลงไปเก็บข้อมูลเพิ่มเติมและตรวจสอบข้อมูลอีกครั้ง ให้ครบถ้วนสมบูรณ์ตามประเด็นที่ผู้วิจัยศึกษา

เนื่องจากผู้วิจัยทำการศึกษหลายพื้นที่ เมื่อมีข้อสงสัย ผู้วิจัยยังได้ขอคำแนะนำจากคณาจารย์ประจำสาขาการศึกษานอกระบบ ซึ่งมีความรู้และประสบการณ์ในการทำงานด้านเอ็ดส์ และการทำงานกับชุมชนแบบมีส่วนร่วม ทำให้เกิดความกระจ่างในประเด็นต่าง ๆ

วิธีการที่ใช้ในการวิจัยและเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการศึกษา โดยใช้วิธีการต่อไปนี้

1. การศึกษาเอกสาร ดังที่ได้กล่าวไปแล้ว
2. การสัมภาษณ์ ได้แก่ การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ การสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก

2.1 การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ

การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการหรือแบบกึ่งมีโครงสร้าง ลักษณะสำคัญของการสัมภาษณ์คือ มีความยืดหยุ่น ผู้สัมภาษณ์มีโอกาสอธิบายขยายความหรือซักถามคำถามเพิ่มเติมติดต่อกันเพื่อให้ผู้ตอบเข้าใจจุดประสงค์ของผู้สัมภาษณ์ ทั้งยังสามารถเปลี่ยนสถานการณ์หรือปรับเปลี่ยนคำถาม เมื่อผู้พูดตอบไม่เข้าใจหรือตอบไม่ตรงคำถาม การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการนี้ผู้วิจัยเป็นผู้สัมภาษณ์เอง จึงรู้ว่าต้องการข้อมูลแบบใด เพื่อวัตถุประสงค์ใด ฉะนั้นจึง

ตั้งคำถามในขณะที่สัมภาษณ์ได้ โดยเตรียมเครื่องมือคือแนวคำถาม กว้าง ๆ มาล่วงหน้าตามวิธีการของ สุกางค์ จันทวานิช (2542) ผู้วิจัยได้กำหนดแนวทางของคำถามไว้ล่วงหน้าเป็นหัวข้อกว้างๆ ตามกรอบที่จะไปศึกษาเป็นคำถามลักษณะปลายเปิด เพื่อให้ผู้ถูกสัมภาษณ์และผู้เข้าร่วมสนทนา แสดงความคิดเห็น รู้สึกเป็นกันเอง และไม่ให้เป็นทางการจนเกินไป

การสัมภาษณ์ไม่เป็นทางการที่ผู้วิจัยใช้ในการเก็บข้อมูลทั่วไป เช่น บริบทของชุมชน ความเป็นมาในการดำเนินงานโครงการ สถานการณ์โรคเอดส์ การดำเนินงานของโครงการต่าง ๆ อาทิ แนวคิดในการดำเนินงาน การสนับสนุนทางวิชาการ การบริหารจัดการ การสัมภาษณ์ไม่เป็นทางการนี้ เพื่อให้ได้ข้อมูลเบื้องต้นและบุคคลที่เกี่ยวข้องสำหรับการเตรียมการศึกษาข้อมูลในระดับลึกด้วยวิธีการสัมภาษณ์แบบเป็นทางการและแบบเจาะลึก โดยผู้วิจัยมีกลุ่มเป้าหมายสัมภาษณ์ที่หลากหลาย เช่น ผู้อาวุโสของชุมชน ผู้นำชุมชน สมาชิกกลุ่มองค์กรในชุมชน ชาวบ้านทั่วไป ผู้ริเริ่มหรือผู้ประสานงานโครงการ เป็นต้น ซึ่งวิธีการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการทำให้ผู้วิจัยได้ข้อมูลเบื้องต้น และสามารถกำหนดกลุ่มเป้าหมายเฉพาะเพื่อศึกษาข้อมูลระดับลึกต่อไป

2.2 การสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ

การสัมภาษณ์แบบเป็นทางการหรือแบบมีโครงสร้าง การสัมภาษณ์แบบนี้ลักษณะคล้ายการใช้แบบสอบถาม เป็นวิธีการที่ค่อนข้างง่าย เพราะคำถามได้ถูกกำหนดไว้ล่วงหน้าแล้ว มีทั้งคำถามที่ต้องการคำตอบเฉพาะเจาะจง และคำถามที่ตอบได้ตามความต้องการ การสัมภาษณ์แบบนี้ ผู้วิจัยเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงไว้แล้ว เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ประธาน และสมาชิกกลุ่มองค์กรภายในและนอกชุมชน ผู้ริเริ่มหรือผู้ประสานงานโครงการ เจ้าหน้าที่สาธารณสุข เจ้าหน้าที่จากองค์กรพัฒนาเอกชน เป็นต้น เพื่อให้ได้ตัวอย่างเหมาะสมกับความต้องการ เพราะเป็นการศึกษาเฉพาะเรื่อง เช่น การเก็บข้อมูลเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของกลุ่มองค์กรต่างๆ หรือสภาพความเป็นจริงเกี่ยวกับความเป็นอยู่ของชุมชนและการดำเนินงานด้านการป้องกันและแก้ไขปัญหาโรคเอดส์ของโครงการต่างๆ เป็นต้น วิธีการสัมภาษณ์ชนิดนี้จะได้ข้อมูลไม่ลึกซึ้งและครอบคลุมเพียงพอ เพราะเป็นการถามเพื่อให้ได้คำตอบในด้านใดด้านหนึ่ง ผู้วิจัยจึงใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกและวิธีการในข้อที่ 1, 3, 4 และ 5 ประกอบการเก็บข้อมูลด้วย

2.3 การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก

การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก หรือการสัมภาษณ์แบบมีจุดความสนใจเฉพาะ เป็นการสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยมีจุดสนใจอยู่แล้ว จึงพยายามหาคำตอบจากผู้ถูกสัมภาษณ์ให้เข้า

ที่สุดที่สนใจ การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เป็นการสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยได้กำหนดตัวผู้ตอบบางคน เป็นการเฉพาะเจาะจงเพราะผู้ตอบนั้น มีข้อมูลที่ดี ลึกซึ้ง กว้างขวางเป็นผู้ที่ปฏิบัติหน้าที่ หรือเป็นผู้ริเริ่มโดยตรง เช่น ในประเด็นเกี่ยวกับแนวคิดในการดำเนินโครงการต่างๆ เป็นต้น ซึ่งเหมาะสมกับความต้องการของผู้วิจัย ที่จะนำข้อมูลมาใช้ในการวิเคราะห์ โดยปกติผู้ให้ข้อมูลสำคัญเป็นตัวแทนของกลุ่มที่กำลังเก็บข้อมูลด้วย ถ้าลักษณะเป็นกลุ่มที่ทำกิจกรรม ผู้ให้ข้อมูลสำคัญใช้มากกว่าคนหนึ่งคน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่หลากหลาย เช่น การสัมภาษณ์คณะกรรมการดำเนินงานของชมรมต่อต้านโรคเอดส์บ้านดงหลวง เป็นต้น

3. การสนทนากลุ่ม เป็นวิธีการได้มาของข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพวิธีหนึ่ง ซึ่งใช้พลวัตของกลุ่มเป็นสิ่งกระตุ้นให้ผู้ร่วมสนทนาแสดงความคิดเห็นและทัศนะของตนเองออกมาอย่างเปิดเผยและจริงใจ เป็นกระบวนการกลุ่มที่ผู้วิจัยใช้ในการเก็บข้อมูลชุมชน ข้อมูลเกี่ยวกับสถานการณ์เอดส์ในชุมชน และข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการดำเนินงานของโครงการ ผู้วิจัยได้กำหนดแนวทางของคำถามการสนทนากลุ่มไว้ล่วงหน้าเป็นหัวข้อกว้างๆตามกรอบที่จะศึกษาเป็นคำถามลักษณะปลายเปิด เพื่อให้ผู้เข้าร่วมสนทนาแสดงความคิดเห็น รู้สึกเป็นกันเองมากขึ้น และไม่เป็นทางการจนเกินไป

ในการเก็บข้อมูลชุมชนเพื่อศึกษาข้อมูลทั่วไปครั้งแรก ผู้เข้าร่วมในกระบวนการสนทนากลุ่มเป็นกลุ่มคนที่ผู้วิจัยตั้งใจจัดกลุ่มขึ้นมา โดยมีผู้นำชุมชนเป็นผู้เชิญชวนตัวแทนกลุ่มต่าง ๆ ที่มีในชุมชนเข้าร่วม ผู้วิจัยใช้กระบวนการทำแผนที่แบบมีส่วนร่วม โดยมีเนื้อหาเกี่ยวกับอาณาเขตของชุมชน ตำแหน่งบ้าน สถานที่สำคัญ สถานที่สาธารณะ แหล่งความรู้ ความสัมพันธ์ทางเครือญาติ การประกอบอาชีพ และข้อมูลของผู้ที่เสียชีวิตด้วยโรคเอดส์ในชุมชน เมื่อรู้จักแหล่งข้อมูลและคุ้นเคยกันมากขึ้น ผู้วิจัยจึงนัดพบบุคคล และกลุ่มต่าง ๆ เพื่อสัมภาษณ์และนัดทำกระบวนการกลุ่ม ได้แก่ ผู้นำชุมชน ผู้สูงอายุ กลุ่มเยาวชน กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มออม. เป็นต้น โดยมีเนื้อหาเกี่ยวกับรายละเอียดเจาะลึกของข้อมูลต่าง ๆ เช่น การประกอบอาชีพ การมีส่วนร่วมของการแก้ไขปัญหาในอดีต จำนวนผู้เสียชีวิตด้วยโรคเอดส์ การแก้ปัญหาที่องค์กรต่าง ๆ ในและนอกชุมชนให้การช่วยเหลือ เป็นต้น

การเก็บข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการดำเนินงานของโครงการ การตอบสนองของชุมชนในการป้องกันและแก้ปัญหาเอดส์ ผู้วิจัยใช้การสนทนากลุ่มกับคณะกรรมการชมรมต่อต้านโรคเอดส์บ้านดงหลวง จังหวัดลำพูน การสนทนากลุ่มกับผู้ริเริ่มงานของชมรมต่อต้านโรคเอดส์บ้านดงหลวงและคณะกรรมการชมรมฯ กลุ่มบุคคลที่เข้ามามีส่วนร่วมในโครงการของศูนย์ฟื้นฟูชีวิตใหม่วัดร้างบ้านเด่นชัย จังหวัดเชียงใหม่ และโครงการพัฒนาเครือข่ายช่วยเหลือผู้ติดเชื้อและ

ผู้ป่วยโรคเอดส์ในชุมชน จังหวัดเชียงราย โดยมีเนื้อหาเกี่ยวกับการทำงานตั้งแต่เริ่มต้นในอดีตตามลำดับปี และการทำงานในรอบแต่ละปี ในประเด็นต่าง ๆ ที่ผู้วิจัยเตรียมไว้ แม้ว่าการสนทนากลุ่มจะมีข้อดีคือ ในขณะที่สนทนาความคิดเห็นของคนหนึ่งในกลุ่มอาจไปกระตุ้นคนอื่น ๆ อยากพูด อยากแสดงความเห็นของตนออกมาด้วย และทำให้มีการตรวจสอบข้อมูลไปด้วย อย่างไรก็ตาม เมื่อจัดกลุ่มสนทนาในกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานโดยตรงแล้ว ผู้วิจัยยังได้ใช้วิธีการอื่น ๆ ทั้งการสังเกต การสัมภาษณ์รายบุคคล และกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องและไม่เกี่ยวข้องร่วมด้วย เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมและมีการตรวจสอบย้อนไปย้อนมา

4. การสังเกต การสังเกตมี 2 ประเภท คือการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (สุภาวศ์ จันทวานิช, 2536) ผู้วิจัยใช้ทั้งการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม

การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม วิธีการนี้ผู้วิจัยใช้สังเกตปรากฏการณ์ที่เกี่ยวกับการทำกิจกรรมและพฤติกรรมที่แสดงออกมาของชาวบ้านที่เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับการทำงานด้านเอดส์ โดยมีแนวทางการสังเกตเป็นเครื่องมือที่ผู้วิจัยได้กำหนดแนวทางสังเกตไว้ล่วงหน้า เช่น การมีส่วนร่วมของกลุ่มองค์กรต่างๆในวันที่มีการดำเนินงาน เป็นต้น พร้อมทั้งสังเกตทุกครั้งที่เราเข้าไปศึกษาชุมชน ซึ่งวิธีการนี้ผู้วิจัยใช้บ้างแต่ไม่ใช่เป็นวิธีการหลัก

ส่วนการสังเกตแบบมีส่วนร่วม บางครั้งเรียกกันว่า การสังเกตภาคสนาม หรือการสังเกตเชิงคุณภาพ คือ การสังเกตแบบมีส่วนร่วมชนิดที่ผู้สังเกต หรือตัวผู้วิจัยเข้าไปใช้ชีวิตร่วมกับกลุ่มคนที่ถูกศึกษา มีการร่วมกระทำกิจกรรมด้วยกัน เครื่องมือในการเก็บข้อมูลที่สำคัญในภาคสนาม คือ นักวิจัย ผู้วิจัยจึงออกไปสัมผัสกับผู้ใช้ข้อมูลด้วยตนเอง เพื่อให้ทราบข้อมูลรายละเอียดต่าง ๆ ที่ต้องการศึกษาในชุมชน โดยใช้ตัวผู้วิจัยเป็นผู้สังเกตแบบมีส่วนร่วม ผู้วิจัยจะใช้สังเกตการประชุมของชมรมต่อต้านโรคเอดส์บ้านดงหลวง การรวมกลุ่มเพื่อจัดกิจกรรมของศูนย์ฟื้นฟูชีวิตใหม่วัดร้างบ้านเด่นชัย นอกจากวิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วมผู้วิจัยใช้กระบวนการสนทนากลุ่ม การซักถาม และการจดบันทึกประกอบด้วย

5. การจดบันทึกภาคสนาม ผู้วิจัยทำการจดบันทึกข้อมูลและรายละเอียดต่าง ๆ ที่ได้จากการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และการสังเกต ตามที่ผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นไว้ ในขณะทำการศึกษาข้อมูลและภายหลังการศึกษาข้อมูลในชุมชน

การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม

ก่อนการเริ่มต้นทำการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้มีโอกาสเข้าไปศึกษาข้อมูลเบื้องต้นในองค์กรต่าง ๆ ที่ทำงานด้านเอดส์ให้กับ JICA ร่วมกับภาควิชาส่งเสริมการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ที่ศูนย์ฟื้นฟูชีวิตใหม่วัดร้างบ้านเด่นชัย อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ ชมรมต่อต้านโรคเอดส์บ้านดงหลวง กิ่งอำเภอเวียงหนองล่อง จังหวัดลำพูน และอีกหลายองค์กร ซึ่งทำให้ผู้วิจัยได้รู้จักคุ้นเคยกับผู้ริเริ่มงานของศูนย์ฟื้นฟูชีวิตใหม่วัดร้างบ้านเด่นชัย และคณะกรรมการชมรมต่อต้านโรคเอดส์บ้านดงหลวงพอสมควร ในฐานะของนักศึกษาฝึกงานภาคสนาม ทำให้ได้ข้อมูลที่สำคัญ เช่น ผลการดำเนินงาน /โครงการ ความสำเร็จ การสนับสนุนขององค์กรต่าง ๆ ข้อมูลชุมชนเช่น ข้อมูลเกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชน ความสัมพันธ์ของผู้ริเริ่มศูนย์ฟื้นฟูชีวิตใหม่วัดร้างบ้านเด่นชัยกับกลุ่มองค์กรภายในชุมชนซึ่งไม่ค่อยราบรื่นนัก ซึ่งข้อมูลเหล่านี้มีความเกี่ยวข้องโยงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนและเป็นข้อมูลที่ผู้วิจัยสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการเตรียมตัวและวางแผนขณะเข้าไปเก็บรวบรวมข้อมูลต่อไป

จากการศึกษาดังกล่าวผู้วิจัยได้แลกเปลี่ยนความรู้เกี่ยวกับปรากฏการณ์ของชุมชนที่ศึกษากับคณาจารย์สาขาวิชาการศึกษานอกระบบ เพื่อศึกษาเป็นงานวิจัยเชิงลึก หลังจากนั้นจึงเตรียมความพร้อมด้านกรอบแนวคิด ประเด็นเนื้อหาและประเด็นคำถามที่จะเก็บให้มีประสิทธิภาพ กระชับและครอบคลุมตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่ ได้ครอบคลุมและรอบด้าน แล้วจึงเข้าไปเก็บข้อมูลในพื้นที่ทั้ง 3 แห่ง และวิเคราะห์ข้อมูลไปพร้อม ๆ กัน โดยเข้าไปเมื่อ เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2542 จนถึง เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2544 ในการเก็บข้อมูลภาคสนามผู้วิจัยได้ดำเนินการดังนี้

1. การแนะนำตัว ผู้วิจัยได้ทำการแนะนำตัว 2 รูปแบบ คือ การใช้จดหมายราชการและการเข้าไปในพื้นที่แนะนำตนเอง โดยภาควิชาส่งเสริมการศึกษา ได้ทำจดหมายราชการส่งไปยังหน่วยงานสาธารณสุขระดับตำบล เทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบล ผู้ใหญ่บ้าน และองค์กรที่ทำการศึกษา ทั้ง 3 แห่ง เพื่อแนะนำตัวผู้วิจัยว่าเป็นนักศึกษาปริญญาโท สาขาการศึกษานอกระบบ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ขอความอนุเคราะห์ในการอำนวยความสะดวก เพื่อเก็บข้อมูลการทำวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชนในการดำเนินงานป้องกันและแก้ปัญหาโรคเอดส์ในพื้นที่ทั้ง 3 แห่ง โดยผู้วิจัยได้ส่งจดหมายไปทางไปรษณีย์ แล้วจึงเข้าไปแนะนำตัวอีกครั้งด้วยตนเอง ซึ่งผู้วิจัยมีเหตุผลของการแนะนำตัวด้วยจดหมายราชการก็คือให้เกิดความสะดวก ปลอดภัยสำหรับผู้วิจัย เพราะผู้วิจัยเป็นสุภาพสตรี ต้องพักอาศัยคลุกคลีร่วมกิจกรรม และต้องการศึกษาข้อมูลกลุ่มองค์กร ทั้งระดับชุมชน ตำบล และอำเภอในระหว่าง

การเก็บรวบรวมข้อมูลร่วมด้วย อีกทั้งผู้วิจัยมีพื้นที่ศึกษาวิจัย 3 จังหวัด ต้องเข้าไปเก็บข้อมูลบ่อยครั้งเป็นระยะ ๆ สลับกันทีละพื้นที่ ซึ่งผู้วิจัยพบว่าการทำจดหมายราชการแนะนำตัวก่อนการเก็บรวบรวมข้อมูลทำให้เกิดประสิทธิภาพ กระชับ ย่นระยะเวลาของการแนะนำตัว ลดช่องว่างและคลายข้อสงสัยในการเข้าไปในพื้นที่ สังเกตได้จากการที่บุคคล กลุ่มองค์กร และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องรับทราบว่าคุณวิจัยจะเข้าไปศึกษาข้อมูล และให้การต้อนรับเป็นอย่างดี หรือจัดเตรียมเอกสาร การให้ข้อมูลบุคคลต่าง ๆ เชื่อมต่อกันเป็นทอด ๆ ไป หรือการกล่าวถึงผู้วิจัยก่อนเข้าไปเสนอ ผู้ประสานงานโครงการบางคนเล่าว่า ประธาน อบต. และผู้ใหญ่บ้านถามถึงตัวผู้วิจัยว่าเมื่อไรจะเข้าไปศึกษาข้อมูล ซึ่งขณะนั้นตัวผู้วิจัยกำลังอยู่ในระหว่างการไปแนะนำตัวชุมชนแห่งอื่นอยู่ ด้วยการตอบสนองที่ดีจึงทำให้ผู้วิจัยสบายใจ มั่นใจในการศึกษา และเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างยั่งยืน

แม้ว่าผู้วิจัยจะแนะนำตัวด้วยจดหมายราชการแล้ว การเข้าไปในชุมชนครั้งแรก ผู้วิจัยก็ยังแนะนำตัวอีกครั้ง เพื่อสร้างความสัมพันธ์ให้ใกล้ชิดยิ่งขึ้น ซึ่งการแนะนำตัวกับบุคคลต่าง ๆ ในแต่ละพื้นที่แตกต่างกัน ในพื้นที่แรกที่ผู้วิจัยเข้าไปคือ ชุมชนบ้านเด่น – ป่าแดง เป็นพื้นที่ตั้งของศูนย์ฟื้นฟูชีวิตใหม่วัดร้างบ้านเด่นชัย ซึ่งผู้วิจัยเคยเข้าไปศึกษาข้อมูลมาก่อนแล้ว จึงทราบถึงความสัมพันธ์ของชุมชนในระดับหนึ่ง เพื่อให้เกิดความไว้วางใจและไม่เข้าใจผิด ผู้วิจัยได้ติดต่อกับผู้ริเริ่มของศูนย์ฟื้นฟูชีวิตใหม่วัดร้างบ้านเด่นชัยให้ทราบก่อน ว่าต้องการศึกษาข้อมูลทั่วไปของชุมชน พร้อมทั้งขอสัมภาษณ์กลุ่มองค์กร ผู้นำในชุมชน และขอความอนุเคราะห์ช่วยพาไปแนะนำตัวกับพ่อหลวงหรือผู้ใหญ่บ้าน แต่ได้รับการปฏิเสธ เนื่องจากผู้ริเริ่มให้เหตุผลว่าไม่วางผู้วิจัยจึงเข้าไปแนะนำตนเองกับผู้ใหญ่บ้าน และผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ผู้วิจัยได้พูดคุยและทำความคุ้นเคยกับทั้ง 2 ท่านบ่อยครั้ง จนได้รับความไว้วางใจและได้รับการแนะนำให้รู้จักกับกรรมการชุมชน ประธานกลุ่มชุมชน และสมาชิกอาสาสมัครสาธารณสุขประจำชุมชน ผู้วิจัยใช้เวลาพอสมควรในการเข้าไปคลุกคลีกับทุกกลุ่ม โดยไม่ได้พักอาศัยในชุมชน (ซึ่งเป็นแห่งเดียวที่ใช้วิธีเดินทางไป – กลับ) ตลอดระยะเวลาของการเข้าไปในชุมชนนั้น ผู้วิจัยประพฤติ ปฏิบัติตนกับชาวบ้าน องค์กรชุมชนอย่างอ่อนน้อมถ่อมตน ให้ความเคารพทั้งบุคคล สถานที่ ด้านการประพฤติปฏิบัติ ที่เห็นว่าไม่สมควร ก็ไม่ได้แสดงออกให้คนในชุมชนแห่งนั้นเห็น และไม่แสดงตัวตนว่าเป็นบุคคล กลุ่มองค์กรใดองค์กรหนึ่ง จากนั้นเมื่อผู้วิจัยเห็นว่าชุมชนเกิดความเข้าใจในตัวผู้วิจัยและข้อมูลที่คุณวิจัย จะทำการศึกษาแล้วจึงนัดหมายเพื่อขอสัมภาษณ์สนทนากลุ่มกับชุมชนและ ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของศูนย์ฟื้นฟูฯ เป็นครั้งคราวไป

การแนะนำตัวระยะเข้าไปยังพื้นที่อีก 2 แห่งคือ ชุมชนบ้านดงหลวง และชุมชนบ้านปางลาวมีความคล้ายคลึงคือ ผู้วิจัยติดต่อล่วงหน้ากับคณะกรรมการชมรมต่อต้านโรคเอดส์บ้านดงหลวง และผู้ประสานงานโครงการพัฒนาเครือข่าย ฯ ที่จะเข้าไปแนะนำตัว ซึ่งได้รับการต้อนรับอย่างอบอุ่น และพาไปแนะนำตัวกับผู้ใหญ่บ้าน กำนัน เจ้าหน้าที่สถานีอนามัย ประธาน อบต. และปลัดเทศบาล (เฉพาะบ้านดงหลวง) ซึ่งผู้วิจัยเริ่มใช้วิธีการสังเกตตั้งแต่ครั้งแรกที่เข้าไปทำความรู้จัก โดยเห็นความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่ม /องค์กรของชุมชนทั้ง 2 แห่งนี้ แตกต่างจากอีก 1 แห่งอย่างชัดเจน สำหรับรายละเอียดการแนะนำตัวของทั้ง 3 แห่ง ผู้วิจัยได้แนะนำตัวเอง บอกความสนใจที่มาทำการศึกษาวิจัยในชุมชนคล้ายคลึงกันว่า ชุมชนมีการรวมตัวกันของคนใน ชุมชน เป็นกลุ่มและองค์กรต่าง ๆ ทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ให้กับครอบครัว และชุมชนเกี่ยวกับการแก้ปัญหาโรคเอดส์ และจะทำการศึกษาศุมน ชุมชน อาชีพ รายได้ การศึกษา การดูแลสุขภาพ ตลอดจนแก้ไขปัญาที่เกิดขึ้นในชุมชน พร้อมทั้งมีกลุ่มเป้าหมายหลัก ๆ ที่จะศึกษา คือ ผู้อาวุโส ผู้นำทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ กลุ่ม/องค์กรต่าง ๆ ในชุมชน กรรมการชุมชนและชาวบ้าน ซึ่งการศึกษาวิจัยครั้งนี้ต้องใช้เวลาหลายเดือน เพื่อเรียนรู้และขอความกรุณาให้เข้าพักอาศัยในชุมชน (ยกเว้นในชุมชนบ้านเด่น-ป่าแดง) ขณะเดียวกันก็ปรึกษาช่วงเวลาที่สามารถเข้าไปศึกษาข้อมูลชุมชน จากผู้ใหญ่บ้าน ผู้ประสานงานโครงการ หรือผู้ริเริ่มเพราะเป็นบุคคลที่ทำงานและคลุกคลีกับชุมชน ขณะเดียวกันผู้วิจัยก็ไปพบปะพูดคุยกับชาวบ้านพร้อมทั้งสังเกตการใช้ชีวิตประจำวัน การปฏิสัมพันธ์ของกลุ่มและคนในชุมชนตามร้านขายของใน ชุมชน ไปแนะนำตัวกับเจ้าอาวาสวัด เพื่อสร้างความรู้จักคุ้นเคย แล้วจึงใช้วิธีการต่าง ๆ เข้าไปเก็บรวบรวมข้อมูลตามที่นัดหมายเป็นครั้ง ๆ ไป

เมื่อผู้วิจัยแนะนำตัวเองแล้ว จึงได้เข้าไปในพื้นที่ตามที่นัดหมายกับชุมชนไว้เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล ในระหว่างการเก็บรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยได้สร้างความสัมพันธ์ต่อชุมชนระดับต่าง ๆ ร่วมด้วย เพื่อให้ผู้คนในชุมชนคุ้นเคยเป็นกันเองเสมือนว่า ผู้วิจัยเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนจนเกิดความรู้สึกไว้วางใจและพร้อมที่จะให้ความร่วมมือในการให้ข้อมูลที่เป็นจริงแก่ผู้วิจัย เมื่อผู้วิจัยแน่ใจว่าชาวบ้านให้การต้อนรับอย่างมีไมตรีจิต จึงเริ่มเก็บรวบรวมข้อมูลตามประเด็นที่ผู้วิจัยต้องการจะศึกษา และตรวจสอบข้อมูลด้วยวิธีการต่าง ๆ หากภายหลังพบทวนแล้วพบว่า ข้อมูลบางส่วนขาดหายไม่สมบูรณ์ ผู้วิจัยก็จะกลับไปเก็บรวบรวมข้อมูลใหม่ จนครบตามประเด็นและตรวจสอบข้อมูลตลอดระยะเวลาของการปฏิบัติงานภาคสนาม โดยการตรวจสอบกลับไปกลับมา พร้อมทั้งนำข้อมูลมานำเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาหลายครั้ง

2. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บข้อมูลผู้วิจัยได้แบ่งการเก็บรวบรวมข้อมูลไว้ 2 ช่วง คือ ก) การเก็บข้อมูลทั่วไปของชุมชน และสถานการณ์โรคเอดส์ในชุมชน และ ข) การเก็บรวบรวมข้อมูลกระบวนการดำเนินงาน และการมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการดำเนินงานของโครงการทั้ง 3 แห่ง

ก. การเก็บข้อมูลทั่วไปของชุมชน และสถานการณ์โรคเอดส์ในชุมชน

การเก็บข้อมูลทั่วไปของชุมชนและสถานการณ์โรคเอดส์ในชุมชน ผู้วิจัยได้เตรียมประเด็นคำถามและจัดหมวดหมู่ พร้อมทั้งกลุ่มเป้าหมายที่จะทำการสัมภาษณ์โดยการนัดหมายล่วงหน้าแล้ว จึงเข้าไปศึกษา ซึ่งประเด็นในการศึกษาแต่ละพื้นที่มีหัวข้อเหมือนกันคือ ลักษณะทางกายภาพและข้อมูลพื้นฐานประชากร ประวัติความเป็นมาของชุมชน อาชีพและรายได้ การศึกษาและแหล่งข้อมูลข่าวสาร การดูแลสุขภาพอนามัย ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรม การมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นการแก้ปัญหาต่าง ๆ ในชุมชน สถานการณ์โรคเอดส์ และการตอบสนองของชุมชนต่อการแก้ปัญหาเอดส์ โดยทำการศึกษากับบุคคลในชุมชน ผู้อาวุโส ผู้นำชุมชน กลุ่มองค์กรในชุมชน หน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องและจากเอกสารต่าง ๆ ในแต่ละแห่งดังนี้

ผู้วิจัยได้เข้าไปศึกษาในชุมชนบ้านดงหลวงก่อนเป็นชุมชนแรก ตามที่คณะกรรมการชมรมฯ เป็นผู้แนะนำและนัดหมายไว้ ในการสร้างความสัมพันธ์กับชาวบ้านในชุมชนนั้น กำหนดและคณะกรรมการชมรมฯ เป็นผู้แนะนำผู้วิจัยให้ชาวบ้านรู้จัก พร้อมกับพาไปบ้านที่จะพักอาศัยในการเก็บข้อมูลกำหนดให้ผู้วิจัยรู้จักบุคคลที่เป็นคนกว้างขวางในชุมชน ซึ่งเป็นกรรมการชมรมฯ นั้นเอง ผู้วิจัยจึงได้สร้างความคุ้นเคยและขอคำแนะนำ โดยเฉพาะแหล่งข้อมูลบุคคลที่ชาวบ้านยอมรับ ซึ่งชุมชนแห่งนี้มีความสนใจและยินดีให้ความร่วมมือในการศึกษาวิจัยอย่างยิ่ง ในขณะที่เก็บข้อมูลทั่วไปของชุมชน ผู้วิจัยก็เก็บข้อมูลสถานการณ์โรคเอดส์ จากหน่วยงานสาธารณสุขระดับตำบลและอำเภอไปพร้อมกัน ซึ่งระหว่างการเก็บข้อมูลช่วงแรกนี้ ผู้วิจัยก็สามารถเก็บข้อมูลบางส่วนของช่วงสอง ซึ่งเกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการดำเนินงานป้องกัน และแก้ปัญหาเอดส์ไปด้วย

หลังจากไปศึกษาและเก็บข้อมูลบ้านดงหลวง ผู้วิจัยจึงเข้าไปในชุมชนบ้านเด่น -ป่าแดง ซึ่งเป็นที่ตั้งของศูนย์ฟื้นฟูชีวิตใหม่วัดร้างบ้านเด่นชัย การเก็บข้อมูลในชุมชนแห่งนี้ผู้วิจัยสร้างความสัมพันธ์กับผู้นำชุมชนไว้แล้ว ขณะเดียวกันก็ได้บอกกล่าวกับผู้เริ่มของศูนย์ฯ เช่นกัน ว่ากำลังศึกษาข้อมูลของชุมชน จึงต้องไปเก็บข้อมูลกับกลุ่ม /องค์กรในชุมชนร่วมด้วย เพื่อสร้างความเข้าใจและไม่ระแวงสงสัยว่าผู้วิจัยจะเป็นบุคคลของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง หรือนำข้อมูลไปเล่าให้บุคคลอื่นรับฟัง ดังนั้น ในการพูดคุย สัมภาษณ์ และจัดกิจกรรมสนทนากลุ่มทุกครั้ง ผู้วิจัยจะ

บอกวัตถุประสงค์ของการศึกษาทุกครั้ง และพยายามไม่นำข้อมูลของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไปเล่า ต่อเนื่อง ชาวบ้านบางกลุ่มในชุมชนมีความขัดแย้ง และมีความเห็นในด้านลบกับการทำงานของ สมาชิกในศูนย์ฟื้นฟูชีวิตใหม่วัดร้างบ้านเด่นชัย การไปพบปะ สนทนา สังเกต สัมภาษณ์และ จัดกลุ่มสนทนา ผู้วิจัยจะเริ่มจากเรื่องใกล้ตัว หรือแล้วแต่เหตุการณ์ ความเหมาะสมกับสภาพ การณ์ในขณะนั้น เช่น การทำมาหากิน การดำรงชีวิตประจำวัน การทำบุญงานศพ ความ เป็นเครือญาติ การรวมกลุ่มแลกเปลี่ยนแรงงาน การได้ร่วมกิจกรรมในชุมชน ทศนคติ หรือ ความคิดเห็นต่อผู้ติดเชื้อเอดส์ การดูแลสุขภาพยามเจ็บไข้ และการเสียชีวิตจากโรคต่าง ๆ ใน ชุมชน ระหว่างที่ศึกษาข้อมูลทั่วไปของชุมชน ผู้วิจัยก็พยายามเก็บข้อมูลเกี่ยวกับการดำเนินงาน ป้องกันและแก้ไขปัญหาเอดส์ ร่วมกับศูนย์ฟื้นฟูชีวิตใหม่วัดร้างบ้านเด่นชัยไปด้วย ส่วนการ ศึกษาสถานการณ์โรคเอดส์ ผู้วิจัยได้เข้าไปสัมภาษณ์หน่วยงานสาธารณสุขตำบลและ โรงพยาบาลหางดง ซึ่งเป็นผู้ดูแลรับผิดชอบงานสาธารณสุขในพื้นที่ และมีข้อมูลการเสียชีวิต ของผู้ติดเชื้อเอดส์ ผู้วิจัยสามารถสร้างความคุ้นเคยและเข้าถึงข้อมูลได้รวดเร็ว เพราะผู้วิจัยเป็น เจ้าหน้าที่สาธารณสุขด้วยเช่นกัน อีกทั้งตัวเจ้าหน้าที่สาธารณสุขในพื้นที่ที่มีความคุ้นเคย และเคย เข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาเอดส์ร่วมกับศูนย์ฯ จึงทำให้เห็นภาพการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการดำเนินงานป้องกันและแก้ปัญหาเอดส์ชัดมากขึ้น

การศึกษาข้อมูลทั่วไปของชุมชนและสถานการณ์โรคเอดส์ในชุมชนบ้านปางลาว ซึ่ง เป็นที่ตั้งของโครงการพัฒนาเครือข่ายช่วยเหลือผู้ติดเชื้อ และผู้ป่วยเอดส์ ผู้วิจัยได้เข้าร่วมในงาน ต้อนรับนักศึกษาญี่ปุ่นจากมหาวิทยาลัยเคเซ็น ซึ่งเข้าไปพักอาศัยและศึกษาข้อมูลชุมชนในเวลา เดียวกับที่ผู้วิจัยได้เข้าไปศึกษาวิจัย จึงมีโอกาสดูแลข้อมูลและสร้างความคุ้นเคยไปพร้อมกัน จนมีชาวบ้านบางคนเข้าใจว่าผู้วิจัยเป็นนักศึกษาญี่ปุ่น แต่ก็ได้ทำความเข้าใจกัน ผู้วิจัยสามารถ สร้างความคุ้นเคยกับชาวบ้านได้ง่ายและเข้าถึงแหล่งข้อมูลได้รวดเร็ว ด้วยชาวบ้านเป็นชาวอีสาน อพยพย้ายถิ่นมา และผู้วิจัยเองก็เป็นคนมาจากภาคอีสาน แล้วมาตั้งรกรากในภาคเหนือ อีกทั้ง ผู้ประสานงานโครงการและเยาวชนในชุมชนซึ่งเป็นคนกว้างขวาง และเป็นบุคคลที่ชาวบ้านให้ การยอมรับเป็นผู้พาไปแนะนำบุคคล กลุ่มองค์กรในชุมชนจึงสามารถเข้าถึงแหล่งข้อมูลได้ ครอบคลุม โดยเฉพาะผู้ที่เป็นแหล่งข้อมูลสำคัญ เป็นคนที่ชาวบ้านยอมรับซึ่งมีความสนใจ ยินดีให้ข้อมูลในระหว่างการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่มผู้วิจัยก็จะสังเกตเกี่ยวกับความสัมพันธ์ ระหว่างกลุ่มองค์กรของชุมชน และกลับมาบันทึกเพื่อนำข้อมูลไปเปรียบเทียบกับอีก 2 ชุมชน ตลอดเวลา นอกจากนี้เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องทั้งสถานีอนามัยตำบล องค์การบริหารส่วนตำบล และโรงเรียนบ้านปางลาวได้ให้ข้อมูล ความคิดเห็นเกี่ยวกับสถานการณ์โรคเอดส์และการมีส่วนร่วม

ร่วมของชุมชนในการดำเนินงานป้องกัน แก้ไขปัญหาพร้อมด้วย นอกจากการเก็บข้อมูลจากบุคคลแล้ว ผู้วิจัยยังได้ศึกษาเอกสารข้อมูลทั่วไปของชุมชน และสถานการณ์โรคเอดส์จากเอกสารสรุปผลการดำเนินงาน ของโครงการพัฒนาเครือข่ายช่วยเหลือผู้ติดเชื้อและผู้ป่วยเอดส์ร่วมด้วย

เมื่อบันทึกข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล ภายหลังจากศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลทั่วไปของชุมชนและสถานการณ์โรคเอดส์ในชุมชนแล้ว ผู้วิจัยได้ปรึกษากับอาจารย์ที่ปรึกษา เพื่อหาเนื้อหาและประเด็นตกหล่น แล้วจึงเข้าไปศึกษาและเก็บข้อมูลกระบวนการดำเนินงานและการมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการดำเนินงานป้องกันและแก้ปัญหาเอดส์ของแต่ละโครงการ/องค์กร พร้อมทั้งเก็บรวบรวมข้อมูลทั่วไปของชุมชนในส่วนที่ไม่สมบูรณ์ร่วมด้วย

ข. การเก็บรวบรวมข้อมูลกระบวนการดำเนินงาน และการมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการดำเนินงานของโครงการทั้ง 3 แห่ง

การเตรียมตัวของผู้วิจัยก่อนการเก็บรวบรวมข้อมูล กระบวนการดำเนินงานของโครงการทั้ง 3 แห่ง เป็นสิ่งที่ผู้วิจัยให้ความสำคัญมาก เนื่องจากมีเนื้อหาที่ต้องไปศึกษาจำนวนมากตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน เกี่ยวข้องกับบุคคล องค์กร หน่วยงานต่าง ๆ อีกทั้งมีถึง 3 พื้นที่ เพื่อป้องกันความสับสนและไม่ให้ข้อมูลปะปนกัน ผู้วิจัยจึงนำเอาข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร วิชาการต่าง ๆ ที่กล่าวไปแล้ว ข้อมูลที่ทำการศึกษาร่วมกับ JICA และข้อมูลที่ได้จากการเก็บข้อมูลทั่วไปของชุมชนเตรียมไว้ล่วงหน้า พร้อมกับประเด็นคำถามเกี่ยวกับส่วนที่ต้องการศึกษา และบางส่วนที่ไม่สมบูรณ์ โดยได้รับคำแนะนำจากอาจารย์ ดร.อุษา ดวงสา และอาจารย์ นายแพทย์ มาชามิ พุจิตะ จนสามารถแยกแยะและลำดับเหตุการณ์ที่โครงการนั้น ๆ ดำเนินการตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จัดทำเป็นตาราง แบ่งตามปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเพื่อใช้เป็นข้อมูลเบื้องต้น และประกอบการเก็บข้อมูล ดังนี้

ตารางที่ 1 ประเด็นข้อมูลเบื้องต้นและประเด็นที่จะศึกษาเกี่ยวกับการดำเนินงานป้องกันและ
แก้ปัญหาโรคเอดส์ ในชุมชน 3 แห่งของภาคเหนือตอนบน

	ชุมชน ประเด็น	บ้านเด่น-ป่า แดง	บ้านดงหลวง	บ้านปางลาว
	ผู้ริเริ่ม	หมอพื้นบ้าน	สคต.เขต 10	ครูในชุมชน
ระยะเวลา	กลุ่มองค์กรที่มีส่วนร่วม	หมอพื้นบ้าน ชาวบ้าน	อาสาสมัคร	อาสาสมัคร เยาวชนผู้นำ ชุมชน/กลุ่มองค์กร ในและนอก ชุมชน
	ระยะเวลาของการริเริ่ม	2535	2535	2537
	สถานที่ตั้งองค์กร	วัดร้าง/บ้าน	วัดดงหลวง	บ้าน
ระยะเริ่มต้น	แรงจูงใจของผู้ริเริ่มหรือ ผู้ดำเนินงานเริ่มแรก			
	สถานการณ์โรคเอดส์ใน ชุมชน			
ระยะดำเนินการ	โครงการเริ่มต้น - วัตถุประสงค์ - แนวคิด - กิจกรรม - การสนับสนุน ผลที่เกิดขึ้นและการ ตอบสนองของชุมชน			
	จุดเปลี่ยนการทำงาน เช่น - สถานการณ์โรคเอดส์ - การได้รับความรู้/			

ตารางที่ 1 ต่อ

ระยะเวลา	ชุมชน	บ้านเด่น-ป่าแดง	บ้านดงหลวง	บ้านปางลาว
	ประเด็น			
ระยะเปลี่ยนแปลงกิจกรรม/โครงการ มีหรือไม่ อย่างไร	อบรมเพิ่มเติม ฯลฯ ปรับกิจกรรมหรือ โครงการหรือไม่อย่างไร			
	การตอบสนองของชุมชน			
	มีการเปลี่ยนแปลงอะไร บ้าง อาทิ - แนวคิด - วัตถุประสงค์ - กิจกรรม เช่น ขยาย กิจกรรม เพิ่ม กิจกรรม - การสนับสนุน - ผลการดำเนิน กิจกรรม/โครงการ			
	จุดเปลี่ยนการทำงานมี หรือไม่ มีอะไร อย่างไร			
ระยะขยายกิจกรรม/โครงการ หรือไม่อย่างไร	- กิจกรรม/โครงการใหม่ มีหรือไม่ อย่างไร - มีการเปลี่ยนแปลง อะไรบ้าง ● แนวคิด ● วัตถุประสงค์ ● กิจกรรม ● การสนับสนุน ● ผลการดำเนิน กิจกรรม/โครงการ			

เมื่อจัดทำประเด็นข้อมูลเบื้องต้นล่วงหน้า และเตรียมประเด็นคำถามเรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยจึงเข้าไปศึกษาข้อมูลการดำเนินงานป้องกันและแก้ปัญหาเอดส์ในพื้นที่ ซึ่งการศึกษาข้อมูลในช่วงนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาจากข้อมูล กลุ่มองค์กรในชุมชน เจ้าหน้าที่สาธารณสุข โรงเรียน วัด องค์การบริหารส่วนตำบล ร่วมด้วย โดยมีเป้าหมายแรกคือผู้ริเริ่มการทำงานหรือผู้ประสานงาน โครงการ คณะกรรมการต่าง ๆ และหน่วยงานที่ให้การสนับสนุนทางวิชาการและงบประมาณ เช่น เจ้าหน้าที่ของสำนักงานควบคุมโรคติดต่อ เขต 10 เจ้าหน้าที่จากมูลนิธิ Northnet และ AIDSNet เป็นต้น

การเก็บข้อมูลในพื้นที่ 3 แห่ง มีความยากลำบากมากในบางพื้นที่ แม้ว่าผู้วิจัยจะมีความคุ้นเคยกับบุคคลต่าง ๆ แล้วก็ตาม อีกทั้งการเก็บข้อมูล 3 แห่ง ในประเด็นเดียวกันและในระยะเวลาใกล้เคียงกัน ทำให้ผู้วิจัยเหนื่อยล้า ท้อแท้ สับสนบ้าง แม้ว่าจะแยกแยะประเด็นข้อมูลไว้ล่วงหน้าก็ตาม เนื่องจากการทำวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้รับทุนวิจัยจาก JICA ใน Project JICA AIDS II จึงต้องนำข้อมูลมาเสนอต่อแหล่งทุนอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งขณะทำการศึกษานั้น การมองภาพอย่างองค์รวมทำได้ค่อนข้างยาก เนื่องจากผู้วิจัยวิตกกังวล เกรงว่าจะเก็บข้อมูลได้ไม่ครบสมบูรณ์ เนื่องจากการลงพื้นที่แต่ละครั้งต้องใช้ความกระชับ แม่นยำ และคล่องตัว แต่ผู้วิจัยเป็นนักวิจัยมือใหม่ ขาดความมั่นใจและยังไม่ชำนาญในการแยกแยะข้อมูลมากพอ จึงเป็นอุปสรรคในระยะแรก ๆ อย่างยิ่ง ผู้วิจัยพยายามปรับตัวและทำความเข้าใจกระบวนการทั้งหมด ในพื้นที่แห่งแรกจึงเกิดความชำนาญและคล่องตัวมากขึ้น สามารถเก็บข้อมูลครบตรงประเด็นทั้ง 3 แห่ง ในช่วงประมาณเดือนกุมภาพันธ์ 2544 ซึ่งการเก็บรวบรวมข้อมูลแต่ละที่ก็มีความแตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อม และเงื่อนไขของแต่ละพื้นที่ดังนี้

ผู้วิจัยเข้าไปเก็บข้อมูลในชุมชนบ้านเด่น - ป่าแดง ในประเด็น กระบวนการดำเนินงาน และการมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการดำเนินงาน โดยการนำข้อมูลที่มีอยู่พูดคุยกับผู้เริ่มศูนย์ฟื้นฟูชีวิตใหม่วัดร้างบ้านเด่นชัยก่อน เมื่อมีข้อมูลส่วนใดสลับกัน ผู้ริเริ่มได้ให้คำแนะนำ และเล่าลำดับเหตุการณ์ให้ผู้วิจัยฟัง หลังจากนั้นผู้วิจัยก็นำข้อมูลมาวิเคราะห์และกลับเข้าไปสัมภาษณ์คณะกรรมการศูนย์ฯ กลุ่ม / องค์กร ผู้นำ บุคคลที่เกี่ยวข้องและไม่เกี่ยวข้อง โดยต้องใช้ความระมัดระวังในการถามข้อมูลอย่างยิ่ง เพื่อไม่ให้เป็นการชี้นำและนำข้อมูลที่มีมาพูดคุย เนื่องจากผู้วิจัยต้องการตรวจสอบข้อมูล จากบุคคลต่าง ๆ ซึ่งเป็นผู้ที่เกี่ยวข้องกับศูนย์ฯ พบว่า บางรายไม่มีความเข้าใจและรับรู้ข้อมูลเฉพาะส่วนที่ตนเองมีส่วนเกี่ยวข้อง เพราะโดยมากผู้ริเริ่มจะดำเนินการเอง ดังนั้นผู้วิจัยจึงพยายามค้นหาข้อมูลด้วยวิธีอื่นประกอบ โดยการศึกษาเอกสาร แต่ก็พบว่ามีน้อยมาก เนื่องจากการดำเนินงานไม่มีการสรุปเป็นลายลักษณ์อักษร หรือมีการจัด

ทำเป็นเอกสารเผยแพร่ แต่มีบันทึกส่วนตัวบางส่วนของผู้ริเริ่ม ซึ่งเป็นแหล่งข้อมูลเดียวที่ศึกษาได้ ผู้วิจัยจึงได้นำข้อสังเกตจากการเก็บข้อมูลครั้งนี้นำมาประกอบการวิเคราะห์การดำเนินงานของ ศูนย์ฯ ร่วมด้วย

การเก็บข้อมูลในชุมชนบ้านปางลาว ผู้วิจัยได้เตรียมตัวล่วงหน้าเกี่ยวกับข้อมูลต่าง ๆ เท่าที่มี แล้วจึงนำข้อมูลที่ได้พูดคุยกับผู้ประสานงานโครงการก่อนเป็นลำดับแรก ซึ่งมีบางส่วนที่ได้รับการอธิบายเพิ่มเติม หลังจากนั้นผู้วิจัยได้เข้าไปสัมภาษณ์ สังเกต และจัดกลุ่มสนทนากับ บุคคล กลุ่มองค์กรชุมชน ผู้นำชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งได้รับเอกสาร คำอธิบาย และชี้แจงการทำงานที่ทำร่วมกันในระดับชุมชน ขยายออกไปสู่ระดับตำบลได้อย่างครอบคลุม ซึ่งต่างจากในชุมชนบ้านเด่น-ป่าแดง ที่ไม่มีเอกสารหรือคำอธิบายให้น้อยมาก การศึกษาและ รวบรวมข้อมูลในชุมชนบ้านปางลาว จึงสามารถทำได้อย่างราบรื่น และครอบคลุมทำให้ สามารถวิเคราะห์ได้ชัดเจน

สำหรับชุมชนบ้านดงหลวง เป็นชุมชนท้ายสุดที่ผู้วิจัยเข้าไปรวบรวมข้อมูลกระบวนการ ดำเนินงาน และการมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการดำเนินงาน. เนื่องจากคณะกรรมการ ชุมรมฯ มีเวลาว่างในช่วงปลายปี พ.ศ. 2543 ถึงต้นปี พ.ศ. 2544 ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่เตรียมตัว ไว้พูดคุยกับคณะกรรมการชมรมต่อต้านโรคเอดส์บ้านดงหลวง ซึ่งได้รับคำแนะนำและปรับบาง ส่วน แล้วจึงทำการศึกษาข้อมูลใน เชิงลึกกับบุคคลที่เกี่ยวข้อง โดยมากจะเป็นคณะกรรมการ ชุมรมฯ เป็นส่วนใหญ่ ส่วนผู้นำชุมชน เจ้าอาวาสวัด เจ้าหน้าที่สาธารณสุข จะให้ข้อมูลได้พอ สมควร เนื่องจากเข้าไปมีบทบาทบ้างในบางครั้ง นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้เก็บข้อมูลจากหน่วยงาน สาธารณสุขร่วมด้วย เช่น สำนักงานควบคุมโรคติดต่อเขต 10 จังหวัดเชียงใหม่ ศูนย์กามโรค และโรคเอดส์ เขต 10 จังหวัดเชียงใหม่ โรงพยาบาลป่าซาง เนื่องจากเป็นแหล่งข้อมูลที่ทำให้การ สันนิษฐานวิชาการและงบประมาณ การเก็บข้อมูลในชุมชนแห่งนี้ได้ขยายออกถึงระดับตำบล คือ อบต. เทศบาล และสาธารณสุขอำเภอร่วมด้วย แต่ปัญหาของการเก็บข้อมูลในพื้นที่แห่งนี้ คือ การเก็บรวบรวมหลักฐานเอกสาร ซึ่งคณะกรรมการชมรมฯ เป็นผู้ดูแลมีการจัดเก็บข้อมูลแต่ ไม่เป็นระบบ การดำเนินงานก็ใช้วิธีการง่าย ๆ แบบชาวบ้าน คือไม่มีการจดบันทึกแต่สามารถ อธิบายด้วยวาจา ผู้วิจัยจึงใช้การตรวจสอบข้อมูลจากบุคคลหลาย ๆ คนร่วมด้วย

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้ง 2 ชุมชน ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลพร้อมกับการวิเคราะห์การ มีส่วนร่วมของชุมชน เงื่อนไขปัจจัยที่ทำให้ชุมชนมีส่วนร่วม และแยกแยะความแตกต่างของ การมีส่วนร่วมและเงื่อนไขปัจจัยที่เป็นตัวบ่งชี้ไปพร้อมกัน ซึ่งการเก็บข้อมูลครั้งนี้ครบสมบูรณ์ได้ เนื่องจากผู้วิจัยได้ทำการศึกษาอย่างรอบด้านจากบุคคล กลุ่มองค์กรในและนอกชุมชน หน่วยงาน

ที่เกี่ยวข้อง โดยที่ไม่ได้ศึกษาข้อมูลเฉพาะกับผู้เริ่ม ผู้ประสานงานโครงการ หรือคณะกรรมการ ที่ทำงานเท่านั้น อีกทั้งการเก็บข้อมูลการมีส่วนร่วมของชุมชนมิได้ศึกษาเฉพาะด้านใดด้านหนึ่ง แต่ดูองค์รวมของทั้งชุมชนประกอบกัน และใช้วิธีการศึกษาทำความเข้าใจด้วยการเข้าไปศึกษา ชุมชน สัมผัสกับปรากฏการณ์ต่าง ๆ ของชุมชนด้วยตนเอง ตลอดจนคลุกคลีอยู่ในชุมชนอย่างต่อเนื่อง เพื่อจะได้ทำความเข้าใจได้อย่างละเอียดลึกซึ้ง รวมถึงใช้วิธีการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ อธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมที่มีความสลับซับซ้อน จึงช่วยให้ผู้วิจัยเข้าใจเงื่อนไข และ ลักษณะเฉพาะของแต่ละพื้นที่ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

การตรวจสอบข้อมูล

ข้อมูลที่ได้มานั้นจะมีการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลอย่างละเอียด โดยวิธีการ ตรวจสอบแบบสามเส้า เพื่อให้ผู้วิจัยมีความเชื่อมั่นว่าข้อมูลที่ได้มาจากการสัมภาษณ์ หรือ บันทึกจากการสังเกตจะเป็นข้อมูลที่เชื่อถือได้ ผู้วิจัยจึงตรวจสอบข้อมูลจากเอกสาร จากผู้ให้ ข้อมูลสำคัญมากกว่าหนึ่งคน เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่แท้จริงถูกต้องครบถ้วน ครอบคลุม ตาม ประเด็นที่ทำการศึกษา และก่อนที่จะทำการวิเคราะห์ต่อไป โดยใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูล หลายรูปแบบได้แก่ แหล่งสถานที่ เวลาและบุคคลที่แตกต่างกัน เพื่อดูว่าหากข้อมูลที่ได้จาก แหล่งเวลา สถานที่ หรือบุคคลที่ให้ข้อมูลแตกต่างกัน ในเรื่องเดียวกันเนื้อหาจะคงเดิมหรือ เปลี่ยนแปลง ทั้งนี้เพื่อหาข้อมูลสรุปสิ่งที่เกิดขึ้นตามความเป็นจริง และสุดท้ายคือ การนำข้อมูล ที่ได้สรุปนั้นไปตรวจสอบกับผู้มีส่วนหลักในการดำเนินงานโครงการ เพื่อเป็นการยืนยันถึง ความถูกต้องของข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล เป็นการวิเคราะห์เชิงคุณภาพโดยพิจารณาข้อเท็จจริง และความ คิดเห็นที่ได้จากชุมชนในการศึกษาวิจัยหาข้อสรุปและคำอธิบายเกี่ยวกับ กระบวนการดำเนินงาน และการมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการดำเนินงานด้านการป้องกันและแก้ปัญหาเอดส์ วิเคราะห์เปรียบเทียบปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความแตกต่างของการมีส่วนร่วมของชุมชน และวิเคราะห์ เงื่อนไขที่ส่งผลกระทบต่อความแตกต่างของการมีส่วนร่วมของชุมชนในการดำเนินงานด้านการป้องกัน และแก้ปัญหาเอดส์ในชุมชนกรณีศึกษาทั้ง 3 แห่ง ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาชุมชน และโครงการ ต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการป้องกันและแก้ปัญหาเอดส์ โดยวิเคราะห์ถึงปัจจัยและเงื่อนไขที่ส่งผลต่อ ความแตกต่างของการมีส่วนร่วมของชุมชน พร้อมนำเครื่องมือทางทฤษฎีมาร่วมในการอธิบาย

และวิเคราะห์ เพื่อให้เข้าใจความความหมาย และหาข้อสรุปที่ทำให้เห็นปรากฏการณ์สิ่งที่แตกต่างของการมีส่วนร่วมของชุมชนในการเข้าร่วมดำเนินกิจกรรมป้องกันและแก้ปัญหาเอชไอวีในโครงการต่าง ๆ

โดยที่ผู้วิจัยจะวิเคราะห์ข้อมูลตลอดเวลาที่ศึกษาข้อมูล ได้แบ่งส่วนการวิเคราะห์ เป็น 2 ส่วนดังนี้

ส่วนที่ 1 ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลชุมชน สถานการณ์โรคเอดส์ และการดำเนินงานแต่ละโครงการ แล้วนำเอาข้อมูลดิบที่เก็บรวบรวมได้จากการสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ สัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสังเกต และการจดบันทึก มาวิเคราะห์ ซึ่งการวิเคราะห์และการสรุปจะได้กระทำสลับกันไปมา โดยผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลลักษณะนี้ตั้งแต่เริ่มแรกที่เข้าไปอยู่ในชุมชน และกลับออกจากชุมชน การวิเคราะห์ข้อมูลแต่ละครั้งจะเป็นการเก็บข้อมูลไว้เพื่อเปรียบเทียบข้อมูล เพื่อแสวงหาข้อสรุปทั้งที่เหมือน และแตกต่างกัน ซึ่งข้อสรุปที่ได้ในชุมชนแรกจะเป็นตัวกำหนดแนวทางและประเภทของข้อมูลที่จะเก็บในชุมชนอื่นด้วย แต่ผู้วิจัยจะใช้เป็นเพียงแค่ประเด็นในการศึกษา โดยให้ความสำคัญกับปรากฏการณ์ของชุมชนนั้น ๆ เป็นสำคัญ เพื่อไม่ให้ข้อมูลที่มีอยู่ครอบงำข้อมูลชุมชนอื่น ๆ ซึ่งผู้วิจัยได้แยกแยะข้อมูลเป็นหมวดหมู่จัดแบ่งเป็นหัวข้อ เพื่อสะดวกในการนำมาใช้ในการวิเคราะห์เปรียบเทียบ และยังเป็นการเป็นการทบทวนตรวจสอบข้อมูลที่จะต้องไปทำการเก็บรวบรวมเพิ่มเติม ทั้งนี้ผู้วิจัยจะได้นำข้อมูลไปตรวจสอบกับผู้ให้ข้อมูลคนอื่น ๆ จนได้ข้อสรุปตรงกัน และมีความน่าเชื่อถือได้ว่าข้อมูลที่เก็บเพิ่มเติมในระยะหลังนี้เป็นปรากฏการณ์ที่แท้จริง แล้วจึงนำเสนอแต่ละโครงการ/องค์กร

ส่วนที่ 2 เป็นการวิเคราะห์เปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของชุมชนและเงื่อนไขปัจจัยที่มีผลต่อความแตกต่างของการมีส่วนร่วมของชุมชนทั้ง 3 แห่ง หลังจากที้นำข้อมูลทั้ง 3 แห่งตามส่วนที่ 1 มาจำแนกประเภทตามกรอบแนวคิดทฤษฎีของการวิจัยแล้ว จึงนำมาเปรียบเทียบสร้างข้อสรุปแบบอุปนัยของสุภางศ์ จันทวานิช (2542) ด้วยการหาลักษณะร่วมของรูปธรรมจำนวนหนึ่ง เพื่อนำข้อมูลเหล่านั้นมาแยกเป็นข้อสรุปที่มีลักษณะเป็นนามธรรมที่ได้มาตามสภาพการณ์

เมื่อผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลและได้เนื้อหาสาระครบถ้วนสมบูรณ์ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยครั้งนี้แล้ว จึงเขียนรายงานการวิจัย และเสนอผลการวิจัย